

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

VARLIK VERGİSİ GERÇEĞİ

Şefik ÇAKMAK

VARLIK VERGİSİ GERÇEĞİ

I. GİRİŞ

Cumhuriyetle hesaplaşmanın maliye cephesi

Varlık Vergisi bugüne kadar karşı devrimcilerce Cumhuriyet Devrimi'nin yumuşak karnı olarak görülmüş ve insafsız bir saldırının hedefi yapılmıştır. Ne yazık ki, bu saldırıyı yalnızca karşı devrimcilere özgü saymak doğru olmaz. Eğitim kurumlarında (lise tarih kitaplarında ve üniversitelerin iktisat ve maliye derslerinde) bile Varlık Vergisi hoyrat bir ulusalcılık, bilimsel temelleri olmayan bir vergi uygulaması olarak öğretilmeye çalışılmıştır. "Hitler'in Yahudi düşmanlığının Türkiye'ye ithali" olarak niteleyenler bile çıkmıştır.

Hitler zulmünden kaçan ve devrimci Türkiye'nin kucak açtığı Yahudi Prof. Neumark'ın "Vergi Teorisi" ile ilgili yazılarında Varlık Vergisi sistemine önemli yer verdiğinden hiç söz edilmez. Çünkü vergi teori ve uygulamasında uluslararası ünü olan, herkesçe otorite kabul edilen Prof. Neumark'ın Varlık Vergisi ile ilgili görüşlerinin bilinmesi istenmez. Varlık Vergisini uygulaması için İstanbul Defterdarı yapılmış ve kendisine bu amaçla verilen görevi kabul etmiş Faik Ökte, Varlık Vergisi Faciası* adlı bir kitap yazmaktan da çekinmez.

Kapitülasyonlar, İttihat ve Terakki'nin Abdülhamit'e karşı savaşının ulusal ekonomi boyutu, İstiklal Savaşı'nın malî kaynağını sağlayan Tekâlifî Millîye Kanuna, Türk Devriminin Osmanlılıktan ulusalcılığa geçiş eylemi olduğu gerçeği. Cumhuriyet'i ulusal bir ekonomi oluşturma ihtiyacına zorlayan acı geçmiş... Evet, bütün bunlar bilinmeden ve irdelenmeden Varlık Vergisi doğru olarak değerlendirilemez ve irdelenemez.

Osmanlılıktan ulusalcılığa geçişin önemli nedenlerinden biri Girit'in yitirilmesi ve Girit göçüdür. Abdülhamit'in 25 Ağustos 1896'da onayladığı Girit için "özel reform programı" sonunda Girit yitirilmiştir. Girit için kabul edilen "özel reform programı". Doğu Anadolu'da devlet kurma peşinde olan Ermenilere cesaret ve ümit vermiştir. Hemen ertesi günü çok önemli bir terör eylemi gerçekleştirilmiş. Taşnak çeteleri İstanbul'da Bankalar Caddesi'ndeki Osmanlı Bankası'nı basarak bankanın Türk güvenlik görevlilerini öldürmüşler, Girit'e tanınan hakların doğunun altı vilayetine de verilmesini istemişlerdir. Silah seslerine koşan Karaköy ve Eminönü'ndeki balıkçı ve hamallar çetecilere saldırmış ve bazı çetecileri öldürmüşlerdir. Ermeni çetecilerin elebaşılarını, saldırıya uğrayan bankanın Fransız Genel Müdürü çatıdan gizlice kaçırmışlardır.

* Faik Ökte, Varlık Vergisi Faciası, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1951.

Varlık Vergisi olayım iyi anlayabilmek için, İttihat ve Terakki ile hız kazanan ulusalcılığı yaratan olayları ve koşulları iyi anlamak gerekir.

II. ULUSAL EKONOMİ OLUŞTURMANIN TARİHÇESİ

1 . İttihat Terakki ve ekonomide ulusalcılık

İttihat Terakki'nin iktidar dönemi Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Bu savaşlarda dışarı ile işbirliği içindeki Rum, Ermeni ve Yahudi tüccar ve bankerlerin ulusumuzun boğazını sıkma gayret ve eylemleri, ulusal bir ekonomi ve bunun için ulusal bir burjuvazinin oluşturulması gayretlerinin tetikleyicileri olmuştur. İstanbul'da her zaman yaşanan gıda sorunu savaş yıllarında çok fazla artmıştır. İttihat Terakki yönetimi, işe sorununu çözme görevini Kara Kemal'e verir. Kara Kemal İstanbul 'da ticareti ellerinde tutan, gıdaları depolarda saklayan, karaborsa yoluyla büyük vurgunlar peşinde koşan gayrimüslimlerin ticaret tekeli kırılmadan İstanbul'un gıda sorunun çözülmemeyeceğini görmüştür.

"İşe Müdürü" Kara Kemal, karaborsacı gayrimüslimlere karşı esnafı örgütler. Türk şirketleri oluşturur. Kara Kemal'in devlet desteğinde Türklerden oluşan şirketler oluşturma gayretleri, İttihat Terakki içinde çok tartışılmıştır. En önemli karşıtları Maliye Bakanı Cavit Bey ve Yahudi milletvekili Emanuel Karasu'dur. Diğer yandan İktisat Mecmuasında Moiz Kohen'in (ya da diğer adıyla, Muhsin Tekinalp'in) ekonominin ulusallaşması girişimini desteklemesinin, bu konuda devletin öncülüğünü savunmasının altını çizmesi gerekir.

2. Türk şirket ve bankalarının kurulması

İttihat Terakki yönetimi Türklerin ekonomik faaliyette etkin olmalarına önem vermiş, bunun için Türk şirket ve bankalarının kurulmasına ve çalışmasına devletin desteğini sağlamıştır. Türk esnaf, tüccar ve çiftçisini Yahudi, Rum, Ermeni tefecilerin elinden kurtarmak ve tefeciliğe son vermek için yerel ve ulusal bankacılık devletçe desteklenerek geliştirilmiştir. İttihat Terakki yönetiminden de önce Türk devriminin öncülerinden Mithat Paşa Ziraat Bankasının çekirdeği "Memleket Sandıkları"nı kurmuştu.

Türklerin ekonomi alanındaki uğraşları asırlardır Ahilik kuralları ile yürüyor ve yürütülüyordu. Türklerin dükkân açmaları, meslek sınavını kazanmaları yanında, kentlerde nüfusa göre belirlenen dükkân sayısı göz önünde tutularak verilen izin ile gerçekleşebiliyordu. Türklerin İstanbul'da dükkân açması ve yerleşmesi de Ahi örgütünün ve Kethüda sisteminin iznine bağlıydı. Lonca ve Kethüdalık sistemini kaldıran Esnaf Kararnamesi 26 Ocak 1910'da kabul edildi. Böylece "Esnaf Cemiyetleri" kurulmasının yolu açılmış oldu. Kara Kemal'in yönlendirdiği esnaf derneklerinin girişi ile; Milli Mahsulât Osmanlı Anonim Şirketi, Milli İthalat Kantariye Anonim Şirketi, Milli Ekmekçi Anonim Şirketi kuruldu.

Bu dönemde kurulan bankalarda aşağıdaki gibidir:

	Kurulduğu il	Kuruluş yılı
İstanbul Bankası	İstanbul	1911
Emlak ve İkrazat Bankası	İstanbul	1914
Milli Aydın Bankası	Aydın	1914
İslam Ticaret Bankası	Adapazarı	1914
Karaman Milli Bankası	Karaman	1915
Kayseri Kök İktisat Bankası	Kayseri	1916
Akşehir Osmanlı İktisat Bankası	Akşehir	1916
Eskişehir Çiftçi Bankası	Eskişehir	1916
Ticaret ve İtibari Umumi Milli Bankası	İstanbul	1917
Konya Milli İktisat Bankası	Konya	1917
Manisa Bağcılar Bankası	Manisa	1917

Esnafcemiyetleri ile yukarıda sayılan şirket ve bankalar, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde ulusal şirket ve burjuvazinin oluşumuna önem verilmesi ve desteklenmesi için devletin etkin olması yönünde yoğun çabalar sarfetmişler ve bildiriler sunmuşlar, İktisat Kongresi kararlarında da etkin olmuşlardır.

III. VARLIK VERGİSİ: DÜNYADAKİ TEORİ VE PRATİĞİ

1 . Varlık Vergisinin teorik dayanağı

Türkiye'de hemen herkes Varlık Vergisi'ni yerden yere vurmuş, vergicilik anlayışı ile ilgili olmadığı, ulusalcı görüşlerin bir hezeyanı olduğu ileri sürülmüştür. Bu konuda, hem bilgisizlik, hem de estirilen "anti-demokratik" rüzgârının etkisinde katma yüzünden, hiç de bu vergi aleyhinde olmaması gereken çevreler ve insanlar bile bu tezleri benimser duruma düşmüşlerdir. Oysa durum hiç de bunların iddia ettiği gibi değildir. Varlık Vergisi'nin hem teoride, hem dünyadaki vergi uygulamasında önemli yeri vardır.

Varlık Vergisi anlayışının en önemli savunucusu J. M. Keynes'tir. Keynes, klasik liberal ekonomi anlayışını kabul etmemiş, arz ve talep dengesinin kendiliğinden oluşacağı ve J. B. Say'ın arzın talebini yaratacağı kuramını reddetmiş, arz ve talep arasındaki dengesizliğin ekonomilerde tıkanıklık, hatta büyük bunalımlar yaratacağını savunmuş, bu görüşlerine dayanan önlemler önererek 1929 bunalımından çıkılmasını sağlamıştır. Arz talep dengesinin sağlanması kapsamında sosyal politikalar uygulanmasını da savunmuştur.

Bu görüşleri yanında ve bunları tamamlar nitelikte, "Genel Varlık Vergisi" diyebileceğimiz, borçla vergi arası bir kavram ileri sürmüştür. Keynes, savaş nedeniyle bozulan ekonomik düzenin yeniden normale dönmesi için, "savaşın yarattığı olanakları kullanarak zenginleşen kesimin vergilendirilmesi" gerektiği görüşündedir. Keynes, "zorla borç almayı" ve alınan borcu ekonomi düzeltildikten sonra taksitlerle geri ödemeyi savunmuş,

buna amaçlayan görüşlerini savaşın bedelinin ödenmesi üzerine yazdığı kitabında yayımlanmıştır. Keynes, Fransa Maliye Bakanı'na 1926 yılında yazdığı mektupta, "Umumi bir varlık vergisi, fazilet, adalet ve nazariye bakımlarından münakaşa götürmeyecek şekilde faikdir [üstündür] ŞÇ]" demiştir.¹

Gene çok önemli bir vergi teorisyen ve uygulamacısı olan Prof. F. Neumark da, savaştan haksız kazanç elde edenlerden "savaş vergisi" olarak vergi alınmasını (borç değil) önermiştir. İddia edildiği gibi Varlık Vergisi, teorik dayanağı olmayan ve sadece Cumhuriyet Türkiye'sine özgü bir uygulama değildir. Dünya maliye literatüründe "Varlık Vergisi" (ya da aynı anlama gelme üzere "Servet Vergisi") kavram ve tanımının önemli bir yeri vardır.

2. Dünyadaki uygulamaları

Ülkenin varlıklarını koruyan devletin, kişilerin elinde olsa da gerektiğinde bu varlıklardan pay alması gerektiğini ("Varlık Vergisi"ni) savunan ve tarihi 16. yüzyıllara kadar uzanan görüşler. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra somut vergi uygulamalarına dönüşmüştür. Neumark'ın "savaş zenginlerinden alınan vergilerle savaşın yaralarının sarılması"nı savunan görüşleri doğrultusunda, varlık vergisi benzeri vergiler Almanya, Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan, İsviçre, Hollanda, ABD, Fransa, İngiltere'de de uygulanmıştır. Örneğin Almanya'da savaştan kaynaklanan olağanüstü kazançlardan vergi alınması, 31 Mart 1942 günlü kararname ile düzenlenmiştir. Yunanistan'da 1942 yılında uygulamaya konan "Arızı olarak elde edilen servetler vergisi" adı verilen vergi ile "1 Nisan 1941 tarihinden sonra edinilmiş ve vergilendirilmemiş servetler" ve "Nereden ve nasıl elde edildiği belgelenmeyen paralar" vergilendirilmiştir. ABD'de savaş hazırlıkları giderlerini karşılamak üzere şirket kârlarından %94 vergi alınmıştır.

III. VARLIK VERGİSİ'NİN NEDENLERİ

1. İstiklal Savaşı'nın mali yükünü karşılamada Anadolu ve İstanbul

Varlık vergisi elbette, aşırı artan devlet giderlerinin karşılanması amacı ile uygulamaya konmuştur. İstiklal Savaşı'nın Tekâlifi Milliye vergileri de bir çeşit varlık vergisidir, hem de en ağırından. İnanılmaz yoksunluk ve yoksulluk koşulları içinde İstiklal Savaşı'nı yürütenler, savaşın giderlerini karşılamak için Anadolu halkından çok daha ağır vergilerin ödenmesini istemiş ve bu vergileri almışlardır. Üstelik, ülke servet ve gelirinin yığıldığı yer olan İstanbul'un varlıklı kesimi, İstiklal Savaşı'nın finansmanı ile ilgili hiçbir mali yükün altına girmemiştir. İstiklal Savaşı'nın mali yükünü esas olarak Anadolu halkı sırtlamıştır. Varlık Vergisi'nin uygulanmasında, bu önemli gerçeğin de etkisinin olmadığı söylenemez. Varlık Vergisi nedeniyle kıyameti koparanlar, fakir Anadolu halkının tüm varlıklarına %40'ını (yarıya yakınını) isteyen Tekâlifi Milliye Kanunu'nu görmezden gelirler, İstiklal Savaşı'nı başaran devrimci kadroların, savaştan sonraki kamu gereksinimlerinin karşılanmasında, İstanbul zenginlerini vergilendirmemeleri zaten düşünülemezdi. Ancak, Varlık Vergisi'nin amacı, sadece devletin akçalı gereksiniminin karşılanması ile sınırlı değildi.

¹ Mektubun tam metni, Türk Ekonomi Dergisi'nin Ocak, Şubat 1945 sayılarında Selahittin Tukyü'nün çevirisi ile yayımlanmıştır.

Ulusal ekonominin kurulması, ekonomik etkenlik ve egemenliğin ulusallaştırılması amacı da devlet gereksiniminin karşılanması amacı ile iç içe olan bir başka amaçtı.

2. Ekonominin ulusallaştırması ve Varlık Vergisi

İstiklal Savaşı'ndan hemen sonra devrimci kadrolara, devrimin önderlerinin ortaya koyduğu hedef olan "ekonomik bağımsızlık" gerçekleştirilmeden ulusun siyasi bağımsızlığının olamayacağı ilkesi, sıkı sıkıya bağlı kalmaları ve asla unutmamaları gereken bir ödev olarak verilmişti. Bağımsızlık, ekonomi ulusallaştırılmadan sağlanamazdı. Sıcak savaş biter bitmez, Lozan Anlaşması bile imzalanmadan toplanan İzmir İktisat Kongresinde, ekonominin ulusallaştırılması amacı açıkça ve cesaretle vurgulanmıştır. Varlık Vergisi'nin İstanbul burjuvazisini, özellikle azınlık kesimini vergilemeyi amaçladığı elbette doğrudur! Bunun kaynakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve yağmalanışı nedenlerinden, Türk Devrimi'nin ve İstiklal Savaşı'nın gerçeklerinden, devrimin amaçlarından soyutlanarak açıklanamaz. Bu verginin kaynaklarını anlamak için her şeyden önce İzmir İktisat Kongresinin hazırlıklarını, görüşmelerini ve kararlarını irdelemek gerekir.

İzmir İktisat Kongresinde (17 Şubat-4 Mart 1923) Müslüman Türklerin gayrimüslim azınlıkların yerini alması, ekonomide etkinlik sağlamaları tartışılan başlıca konulardan biri olmuştur. Ahmet Hamdi Başar'ın (Limancı Hamdi diye bilinir), "Milli Türk Ticaret Birliği [ki, Ahmet Hamdi Başar kurucusudur] gerek ihracat ve ithalat ticaretinde ve gerekse toptancı ve yarı toptancı ticarete Türk tüccarının hâkim olmasını amaç edinmişti. Bu iş için mutlaka Devletin yardımı ve enerjik müdahalesi lazımdı... (...) devletin Türk tüccarları arasında şirketler, tröstler, konsorsiyumlar kurmalarını sağlayarak, onlara ithalat ihracat işlerinde bazı imtiyazlar tanınmasını istiyorduk. Liberal bir görüş ve serbest rekabet şartları içinde ticaretin millileştirilmesi, iktisadi hâkimiyetin Türk milletinin eline geçmesine imkân olmadığı için, başlangıç döneminde, devlet gücüne dayanan bir mücadelenin zorunlu olduğuna inanmaktaydık"² sözleri İzmir İktisat Kongresi'ndeki eğilimi göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşanın kongreyi açış nutkundaki altı çizilmesi gereken bazı sözlerini de vermek isteriz: "Daha önceki yıllarda, padişah hediyesi olarak büyük bir onur ve benlik duygusu içinde, yabancı ülkelere tanınan haklar ve memleket içindeki Müslüman olmayan azınlığa verilen her şey, sanki onların doğal hakları imiş gibi kabul olundu. Fakat yabancı devletler, bununla da yetinmediler. Her fırsatta bu hakları genişletmek ve geliştirmek için yollar aradılar ve buldular.

"İçeride yaşamakta olan azınlık, korumayı başardıkları kazanılmış haklara dayanarak ve dışarının planlama ve yardımına sığınmak suretiyle, siyasi bir varlık kazanmak için çalışmaktan geri durmadılar. Bir yandan içerideki azınlığı kışkırtmakta olan yabancılar, diğer yandan baskı ile devlet ve millete karşı yeni imtiyazlar alıyorlardı. Bu sürekli baskı altında, zaten kötü duruma düşmüş olan anayurt da, devlete verebilecek parayı güçlükle sağlayabiliyordu. (...) Bir devlet ki, kendi uyruğundaki halka koyduğu vergiyi yabancılara uygulayamaz; bir devlet ki, kendi gümrük resimleri ve her türlü vergi işlemlerini düzenleme hakkından alıkonulur; bir devlet ki, kendi kanunlarına göre yargı hakkını yabancılara uygulayabilmekten yoksundur; o devlete bağımsız denilemez."

Mustafa Kemal Paşanın Kongreyi açış konuşması, Yahudi ve Hristiyan azınlığın ekonomik etkinliğinin azaltılması gerekliliğinin ipuçlarını vermektedir. Kongredeki

Aktaran Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni I. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 226.

delegelerin (bu delegeler çiftçi, sanayici, işçi, tüccar olmak üzere dört gruptan oluşmuştu) oy birliği ile aldıkları ve on iki madde ile belirledikleri kongre kararlarına, "Misakı Milli"yi çağrıştıran biçimde "Misakı İktisadi" denmesini de anlamlı buluyoruz. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1942 yılında Meclis açış konuşmasında, "BMM'nin dikkatini celbetmek isterim ki, patladığı günden beri dünya harbine memleketimiz en ziyade bugün yaklaşmıştır" dedikten sonra aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

"Aziz arkadaşlarım; şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası bütün vatanımızı ızdırıp içinde bulunduruyor. (...) elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sayan ve hangi yabancı hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir şekilde kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüzü geçmeyen bu insanların vatana karşı zararlarını gidermek yolu elbette vardır."

Bu bölümü bitirmeden önce Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun, parti grup toplantısında Varlık Vergisi yasa taslağı ile ilgili konuşmasından küçük bir bölüm vermek istiyoruz; "Bu kanun aynı zamanda bir ihtilal kanunudur. Bize iktisadi istiklalimizi kazandıracak bir fırsat karşındayız. Piyasamıza hâkim olan gayri Türk unsurları bu sayede bertaraf ederek Türk piyasasını Türk tüccarlarının ve Türklerin eline vereceğiz. İstanbul'daki gayrimenkullerin Türklere intikalini yine bu sayede temin edeceğiz. Gayrimenkullere tarh edilecek vergilerin ancak dörtte biri Türklere tahmil edilecektir." Günümüzde ikinci cumhuriyetçilerin, Cumhuriyet Devrimi öncesi ve hemen sonrası yabancıların elindeki ticari, sınai işletmeler ile finans kurumlarının sayısını bugünkü sayıları ile karşılaştırıp, aradaki büyük farka demokrasi karşıtlığı ve despotlukla açıklama gayretleri, Varlık Vergisi'ni kötöleme kampanyası ile birlikte değerlendirilmelidir.

3. Varlık Vergisi'nin akçalı nedenleri

Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun CHP grubundaki konuşmasından alıntılarladığımız aşağıdaki sözleri Varlık Vergisinin akçalı yönünü de ortaya koymaktadır: (...) eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında fiivaki istihsal olmazlığının ithalat noksanının, yanlış tedbirlerin, bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve ihtikârın geniş hisseleri vardır. Fakat bütün bunların tesiri kadar diğer bir vaka vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 milyon liraya çok yaklaşmış olmasıdır. Bu büyük parayı da ihmal etmek olmazdı. Onun için diğer işler ile beraber bu para üstünde durarak bir ilaç bulmayı en önde gelen vazife saydık. Bu iş için tek yol; tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir. Bu geri alış başlıca, harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır."

O yıllarda, İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayarak bütçe gelir giderleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibiydi: Bütçe gelir gider dengesi yalnız 1942 yılında açık veriyor ve bu yılda bütçe giderleri gelirlerden 60.000.000 TL, yani %18 fazladır.

Tablo³

Yıl	Gelirler	Giderler	Denge
1938	250.049.000.�TL	249.454.000.�TL	(+) 595.000.�TL
1939	261.110.000.�TL	261.064.192.�TL	(+) 45.808.�TL
1940	268.481.000.�TL	268.470.321.�TL	(+) 10.679.�TL
1941	309.743.000.�TL	309.740.396.�TL	(+) 2.604.�TL
1942	334.328.340.�TL	394.326.938.�TL	(�) 59.998.598.�TL
1943	486.720.500.�TL	486.717.349.�TL	(+) 3.151.�TL

Bu gerçek nedeniyle 1942 yılının Kasım ayında Varlık Vergisi Kanunu kabul ediliyor. 1943 yılında giderler 1940 yılına göre, yaklaşık %70, bir önceki yıl 1942 ye göre yaklaşık %23 arttığı halde, Varlık Vergisi'nin uygulandığı 1943 yılında bütçe açık vermiyor, az da olsa fazla veriyor.

IV. VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULAMASI

1. Varlık Vergisi Kanunu'nun ana ilkeleri

Varlık Vergisi Kanunu yaklaşık beş sayfa ve 17 maddedir. Yasayı ayrıntılı olarak açıklamayı gerekli görmüyoruz. Bu vergi konusunda bilinmesi gereken birkaç noktayı özet olarak vermeyi yeterli buluyoruz.

Yasanın konusu: Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançlarıdır.

Mükellefleri: Kazanç vergisi mükellefleri, büyük çiftçiler, bina sahipleri, 1939 yılından sonra řu ya da bu biçimde komisyon almış olanlardır.

Verginin hesaplanması: İl ve ilçelerde en büyük mülkiye memurunun (vali ya da kaymakam) başkanlığında toplanacak en büyük mal memuru (defterdar ya da mal müdürü) ile ticaret odaları ve belediyelerin kendi üyeleri arasından seçeceği iki üyeden kurulu komisyonlar,

- En son yılda tarh edilmiş kazanç vergisi tutarını,
- Çiftçilerin zirai vaziyetini,
- Gayrimenkullerin vergi kıymetini,

gözden geçireceklerdir. Ancak komisyonlar Varlık Vergisi'ni, bunlarla bağılı olmaksızın kendi kanaatlerine göre saptayacaklardır. Yasada Müslüman Gayrimüslim ayrımı yoktur. Uygulamada komisyonlara bu konuda talimat verildiğini sanıyoruz.

Ceza uygulaması: Komisyonlarca tutarı saptanan ve tebliğ edilen vergileri zamanında ödemeyenler "borçlarını tamamen ödeyinceye kadar" memleketin herhangi bir yerinde genel hizmetlerde, belediye hizmetlerinde çalıştırılacaklardır.

Faik Ökte, age

2. Verginin uygulanması

Komisyonlar, (G) başlığı altında gayrimüslimleri, (M) başlığı altında Müslümanları listelemişler ve her mükellefi için vergi takdir etmişlerdir.

3. Uygulama sonuçları

İstanbul'da 62.515 mükellefe 317.275.000.₺TL
Anadoluda 51.793 mükellefe. 148.073.000.₺TL
Toplam 465.348.000. ₺lira tahakkuk ettirilmiş ve tahakkuk eden
bu verginin 314.920.000.₺ lirası tahsil edilebilmiştir.⁴

V. TOPLU DEĞERLENDİRME

Varlık Vergisi'nde yargı yolunun yasa ile engellenmiş olması ile çalışma zorunluluğu getirilmesi tartışma konusu yapılmıştır. Bunlar tartışılabilir. Çalışma zorunluluğunun uygulanmasında gayrimüslimlere yapılan kimi işlemlere ilişkin eleştirilerin haklı yanları da vardır. Vergi yasasının daha olumlu, daha yumuşak yaklaşımlarla uygulanması gerektiği söylenebilir. Ancak uygulamaya ilişkin bu eleştirilerin, verginin amaç ve hedefini karartmaması; yasanın, yalnız bu yönüne bakılarak "facia" diye nitelenmemesi gerekir. İkinci cumhuriyetçilerin ve neoliberal siyasetçi ya da tarihçilerin, uygulamadaki kimi olumsuzluklara bakarak verginin tümünü topa tutmalarının bilimsel ve haklı bir gerekçesi yoktur.

Bu verginin uygulanması için özel olarak İstanbul Defterdarlığı'na atanmış Faik Ökte'nin Varlık Vergisi Faciası diye kitap yazmasını anlamak mümkün değildir. Maliye Bakanı Fuat Ağralı, İstanbul Defterdarı Şevket Adalan'ın yerine defterdar olarak Faik Ökte'yi atarken, kendisine, İstanbul Defterdarlığı'na atanması nedeninin, çıkacak Varlık Vergisi Kanununun sağlıklı bir şekilde uygulanmasını sağlamak olduğunu açık ve net olarak bildirir. Görevi kabul etmemek elindedir. Nitekim Varlık Vergisi Faciası adlı kitabında kendisine daha önce Gelirler Genel Müdürlüğü'nün önerildiğini, bu görevi kabul etmediğini belirtmiştir. Diğer yandan kitabındaki şu cümle oldukça anlamlıdır: "Kanaatımca Ağralı'nın af edilemeyecek kusuru, Saraçoğlu'nun kafasından çıkan varlık vergisini itiraz etmeden kabul eylesidir." Oysa, Faik Ökte 12 Eylül 1942'de İstanbul Defterdarı olarak atanır. Atanmadan önce ve sonra Varlık Vergisi hazırlık çalışmalarına katıldığını, yasa tasarılarının kendisine gösterildiğini, düşüncesinin alındığını gene kitabında anlatır. Maliye Bakanı Ağralı için söylediği "affedilemeyecek kusuru" hiç üzerine almaz.

Diğer yandan yasa metninde ne "facia", ne de Müslim-Gayrimüslim ayrımı vardır. Verginin tutarını saptamak tamamen komisyonların yetkisindedir. Komisyonların, haksız kazançları şu ya da bu biçimde belirleyip mükelleflere makul ölçülerde vergi saptamaları gerekir. Komisyonların en etkili kişisi de İstanbul'un en büyük mal memuru, yani Faik Ökte'dir. Ortada facia varsa, bu faciayı yaratan da kendisidir. Kanun değildir.

Faik Ökte, hem "Alman Mektebi'nden su içen bu çelimsiz nebat, o devirlerde memlekette çiçek açmış ve meyve vermiştir" sözleriyle uygulamadaki kimi olumsuzlukların sorumluluğunu adını anmadan Prof. Neumark'a yükleyerek işin içinden sıyrılmaya, hem de bu ilerici vergiyi "facia" diye niteleyerek 1950 sonrası açılan dönemin kuvvetlerine şirin gözükmeye çalışmaktadır. Kaldı ki, Prof. Neumark'ın, vergi teorisinde savaşın bedelinin savaştan yararlananlara ödettilirmem diye özetleyebileceğimiz görüşünün ötesinde Türkiye'deki Varlık Vergisi çalışmalarına katıldığını, etkin olduğunu gösteren bilgi ve bulguya biz rastlamadık. O yıllarda Prof. Neumark, ülkemizin günümüze kadar (günümüz dahil) en tutarlı vergi kanunları olduğu herkesçe kabul edilen Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Vergi Usul Kanunlarının hazırlık çalışmalarını gene çok büyük vergicimiz Ali Alaybek'le birlikte yürütmektedir. Faik Ökte'nin yukarıya aldığımız sözüne yanıtı, Boğaziçine Sığınanlar⁵ adlı kitabında çok zarıfolmuştur: "Bu kitap [Varlık Vergisi Faciası ŞÇ] o zamanlar İstanbul'da vergi toplama işlerini yürüten Faik Ökte tarafından yazılmış ve müstehzi olarak bana ithafedilmiştir." Faik Ökte'nin yukarıya aldığımız sözünü, kitabın kendisine ithaf edildiği biçiminde alaya almıştır.

Verginin uygulanması konusunda Şükrü Saraçoğlu'nun kararlılığını vurgulayarak yazımızı sonlandırmak istiyoruz.

Varlık Vergisi ile ilgili olarak dönemin önemli gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na gider. Başbakanla eskiden beri sürmekte olan yakın dostluğuna da güvenerek vergiye karşı tepkileri iletmek ister. Kendisini dinleyen Başbakan çok sert konuşur. Özetle:

— Yıllardır sabredildiğini, haksız kazanç sağlayanların bu sabrı yanlış değerlendirdiklerini, ihtarlar karşılığında söz verdikleri halde sözlerini tutmadıklarını,

— Haksız kazanç sağlamak için yurttaşların ekmeğine göz diktiklerini,

— Üstelik "bu adamlara dokunmaya gelmez, ülke dışı ilişkileri olduğundan, bütün ekonomik yaşamı durdurabilirler" biçiminde söylemler olduğunu,

— Özel ticaretin gerek duyduğu huzur ve güvenin, Türk toprağına ve milletine bağlı ve namuslu olmayı gerektirdiğini,

— Varlık Vergisi uygulamasında hata ve haksızlıklar olduğunu kabul edebileceğini, ancak Türk vatandaşlığı sıfatının esas olduğunu, vatandaşlık sıfatının da yurda bağlılığı ve hizmeti gerektirdiğini,

belirtir ve ekler: **"Yurda faydalı olabilen her fert, aslı, nesebi, dini ne olursa olsun öz Türk vatandaşdır."**⁶

Başbakanın siyaha boyadığımız cümlesi varlık vergisinin ırkçılık ve din ayırıcılığı amacı taşımadığını açıkça göstermektedir. Hangi ırk ve dinden olursa olsun, yurdunu seven, zarar vermeyen, kendini yurttaş gören herkesin öz Türk vatandaşı olduğunu, yurda zarar verenlere karşı da ırkı, dini, mezhebi ne olursa olsun önlem alınacağına vurgulamıştır.

Fritz Neumark, Boğaziçine Sığınanlar, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yayını, 1982.
Ahmet Emin Yalman, Gördüklerim ve Geçirdiklerim, İstanbul, Pera Turizm Yayınları, 1997.